

DOI 10.31499/2618-0715.1 (8).2022.262684
УДК 378:001. 891] 37.013.83

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕРСПЕКТИВИ СИЛЬНИХ СТОРІН У ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ

Поліщук Віра, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4119-4329>

E-mail: polvira1951@gmail.com

Олексюк Наталія, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1538-1470>

E-mail: nataliya_oleksiuk@ukr.net

Лещук Галина, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-0017-9464>

E-mail: h.v.leshchuk@gmail.com

З'ясовано особливості українського підходу до відкриття і функціонування освітніх та соціокультурних закладів для людей літнього віку, охарактеризовано особливості української моделі функціонування університетів третього віку, домінуючою концепцією якої є трактування їх діяльності у контексті надання соціально-педагогічної послуги та суб'єктної позиції слухачів.

Мета статті полягає в здійсненні аналізу діяльності університетів третього віку в Україні і розкритті можливостей упровадження перспективи сильних сторін у практику їх діяльності.

У процесі підготовки статті використано теоретичні методи, пов'язані з вивченням наукової літератури, результатів досліджень зарубіжних і вітчизняних дослідників щодо діяльності університетів третього віку, а також методи узагальнення, порівняння, осмислення відомостей про діяльність університетів третього віку.

Ключові слова: *люди літнього віку, перспектива сильних сторін, університет третього віку, моделі функціонування університетів третього віку, мета, принципи, форми і методи діяльності університетів третього віку.*

INTRODUCTION OF PROSPECTS OF STRENGTHS IN THE PRACTICE OF ACTIVITIES OF THIRD AGE UNIVERSITIES

Polishchuk Vira, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4119-4329>

E-mail: polvira1951@gmail.com

Oleksyuk Natalia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1538-1470>

E-mail: nataliya_oleksiuk@ukr.net

Leschuk Halyna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0017-9464>

E-mail: h.v.leshchuk@gmail.com

The peculiarities of the Ukrainian approach to the opening and functioning of educational and socio-cultural institutions for the elderly are clarified, the peculiarities of the Ukrainian model of functioning of the universities of the third age are characterized. The essence of the document of the Ministry of Social Policy of Ukraine "The introduction of social and pedagogical service "University of the Third Age" (2011) and guidelines for the organization of social and pedagogical service "University of the Third Age" in the territorial center of social services (provision of social services), which defines the general provisions of universities, the main tasks, the organization of the educational process, the approximate structure of programs, the rights and responsibilities of students and teachers.

It was found that the dominant concept of the functioning of the universities of the third age in Ukraine is the interpretation of their activities in the context of providing social and pedagogical services and the subjective position of students.

The purpose of the article is to analyze the activities of universities of the third age in Ukraine and to reveal the possibilities of introducing the perspective of strengths in the practice of their activities.

In preparing the article, the authors used theoretical methods of studying the scientific literature, research results of foreign and Ukrainian scientists on the activities of universities of the third age, as well as the method of generalization, comparison, interpretation of information about the activities of universities of the third age.

Keywords: *elderly people, perspective of strengths, university of the third age, models of functioning of universities of the third age, purpose, principles, forms and methods of activity of universities of the third age.*

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні й демографічні реалії вимагають від усіх країн світу впровадження інноваційних підходів до розв'язання проблем людей літнього віку та створення гідних умов для їхньої життєдіяльності й самореалізації. У цьому контексті значний науковий і практичний інтерес становить діяльність університетів третього віку, а саме урізноманітнення моделей і форм їх діяльності.

Актуальність удосконалення діяльності університетів третього віку в міжнародній практиці зумовлюється низкою чинників: зростанням запитів людей літнього віку щодо умов їхньої життєдіяльності та способів самореалізації; зростанням популярності університетів третього віку як інноваційного освітнього і соціокультурного проєкту, зорієнтованого на урізноманітнення життя людей літнього віку; потенційними можливостями і бажанням людей літнього віку активно долучатися до урізноманітнення своєї життєдіяльності у різних її проявах.

В Україні актуальність упровадження перспективи сильних сторін у практику діяльності університетів третього віку, окрім вищеназваних чинників,

посилюється викликами і ризиками, пов'язаними з широкомасштабними військовими діями на значній території України; зростанням чисельності вимушено переміщених осіб, у тому числі і людей літнього віку; кадровим дефіцитом професійних фахівців соціальної роботи; необхідністю надання допомоги і підтримки людям літнього віку в умовах військового стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У процесі дослідження ми опиралися на дослідження М. Формози (Formosa, M. (2011; 2012) [12; 13]; В. Поліщук і О. Пришляк (Поліщук В., Пришляк О.) (2017) [5], у яких розкрито роль університетів третього віку в забезпеченні успішної життєдіяльності й самореалізації людей літнього віку. Поділяємо наукову позицію дослідників, що університети третього віку допомагають людям літнього віку залишатися інтегрованими в суспільство, активно впливати на формування їх соціального оточення та сприяти їхньому духовному та інтелектуальному розвитку.

У контексті провідної ідеї нашого дослідження – обґрунтування доцільності упровадження в практику діяльності університетів третього віку концепції перспективи сильних сторін, ми опиралися на позицію дослідників теорії та практики соціальної роботи Д. Салібей (Saleebey, D.) (2006) [11, с. 77–92], Е. Генрі (Henry, E. (2019), [10], Т. Семигіної (Семигіна, Т. (2018) [6, с. 90–194], Г. Слозанської (Слозанська Г. (2018) [7, с. 148), які пропонують моделювати практику соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, у тому числі і з людьми літнього віку, з опорою на підхід / перспективу сильних сторін (strengths perspective). Зазначений підхід передбачає опертя на сильні сторони людей літнього віку, які володіють значними резервами, мобілізація і використання яких у певній мірі можуть бути використані для модернізації й урізноманітнення діяльності університетів третього віку. Особливість цього підходу полягає у визнанні та використанні в процесі соціальної роботи концептуальної ідеї, що соціальні групи, як і кожна конкретна людина, мають значні резервні потенційні можливості та вроджену здатність до адаптації і змін відповідно до викликів навколишнього середовища, однак для мобілізації колективних / групових / особистісних ресурсів задля розв'язання проблем, виходу із кризової ситуації чи зміни точки зору на ситуацію, з якими вони зіткнулися на певному етапі життєвого шляху чи в певній конкретній ситуації, вони часто потребують зовнішнього стимулу, сприяння, допомоги, підтримки, навчання чи консультації (Henry, E. (2019) [10].

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності і необхідності опори на перспективу сильних сторін (strengths perspective) в діяльності університетів третього віку в Україні і розкритті можливостей упровадження перспективи сильних сторін у практику їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасні соціально-економічні реалії й демографічні тенденції спонукають міжнародну спільноту шукати різноманітні способи задля створення гідних умов життя людей літнього віку, а також й їх самореалізації. У цьому контексті значний науковий і практичний інтерес становить міжнародний досвід функціонування університетів третього віку, які визнано одним із найбільш успішних соціальних проєктів стосовно людей літнього віку кінця ХХ – початку ХХІ століття. У міжнародній практиці Університети третього віку (The University of the Third Age) асоціюються з міжнародним рухом, мета якого полягає у стимулюванні людей літнього віку до активної життєдіяльності й самореалізації через створення й забезпечення

функціонування різноманітних за типом і характером роботи просвітницьких і соціокультурних закладів. Університети третього віку (УТВ) створені і діють у переважній більшості країн світу, хоча мета й організаційні засади їх функціонування є досить різноманітними. Провідними моделями діяльності УТВ у сучасному світі визнано французьку, британську, франкомовну, північноамериканську, південноамериканську і китайську (Formosa, M. (2011) [12].

Ідея необхідності і доцільності упровадження освітніх проєктів і програм для реалізації завдань соціального і правового захисту людей літнього віку та їх інформаційно-консультативної підтримки в Україні обґрунтована в Концепції національного плану дій, який розроблено за підтримки Фонду народонаселення ООН [2]. Одним із провідних положень цього документа є визнання необхідності і доцільності використання інформаційного простору для висвітлення і реалізації питань соціального і правового захисту людей літнього віку та їх інформаційно-консультативної і соціально-педагогічної підтримки.

Аналіз опрацьованих нами матеріалів свідчить, що в Україні перший Університет третього віку (у сучасному його розумінні і трактуванні) було відкрито на базі територіального центру соціально-побутової реабілітації в м. Ковелі на Волині у 2008 році. У цьому університеті було започатковано функціонування п'яти факультетів: соціально-правового (діяльність якого спрямовувалася на соціально-правову допомогу та соціально-правовий захист слухачів); основ медицини (що забезпечував навчання слухачів основам медичних знань, надання консультацій з формування навичок здорового способу життя); мистецького (діяльність якого була спрямована на розвиток творчої активності та залучення слухачів до різноманітних видів соціокультурної діяльності); фізичної реабілітації (на якому проводилися заняття з фізичного оздоровлення слухачів); комунікаційних та інформаційних технологій (який надавав можливість людям літнього віку вивчати принципи функціонування персонального комп'ютера, інтернет зв'язку, мобільного телефону) [8]. Тривалість реалізації освітніх програм регулювалася відповідно до потреб і побажань слухачів – від одного до декількох років.

Як свідчить аналіз опрацьованих нами матеріалів, протягом першого десятиріччя XXI століття відкриття університетів третього віку в Україні не було масовим. Процес їх відкриття і функціонування значно активізувався після прийняття Міністерством соціальної політики України наказу «Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» (у 2011 р.), яким фактично на законодавчому рівні в Україні було упроваджено проєкт з надання соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» [3].

Вважаємо за доцільне зауважити, що практична діяльність університетів третього віку в Україні регламентується методичними рекомендаціями Міністерства соціальної політики України щодо організації соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) [4].

Рекомендаціями було визначено загальні положення діяльності університетів, основні завдання, порядок організації навчального процесу, орієнтовну структуру програм, права та обов'язки слухачів і викладачів. До організації освітньої діяльності в університетах третього віку рекомендовано

залучати фахівців місцевих органів влади (за їх згодою), місцевих управлінь праці та соціального захисту населення, охорони здоров'я, юстиції, пенсійного фонду України, служби зайнятості, територіальних центрів. До роботи в університетах третього віку передбачено залучення викладачів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, студентів, учених із академічних інститутів та дослідницьких центрів, учителів загальноосвітніх навчальних закладів, представників громадських організацій. Пріоритетними визнано залучення до викладання в університетах викладачів, волонтерів, учителів, а також людей літнього віку для здійснення освітньої діяльності за принципом «рівний-рівному» [4].

Отже, провідною структурою, на яку було покладено завдання надання соціально-педагогічної підтримки людям літнього віку, визнано територіальні центри соціального обслуговування як спеціалізовані установи по роботі з людьми літнього віку. Кожен структурний підрозділ територіального центру соціального обслуговування був наділений правом розробляти власне положення, у якому були визначені основні засади діяльності університету.

В Україні після прийняття відповідного наказу [3] та методичних рекомендацій Міністерства соціальної політики [4] процес відкриття і функціонування УТВ набув певної інтенсивності.

До початку військових дій в Україні успішно функціонували близько 300 університетів третього віку. Організаційно-методичні підходи до їх створення та функціонування були різними. Найбільшого поширення набула практика функціонування університетів третього віку на базі обласних, районних управлінь і територіальних центрів соціального обслуговування та їх партнерів. Ефективно функціонують університети третього віку, засновані: національними громадськими організаціями; рухами або благодійними фондами в партнерстві з іноземними спонсорами, фінансовими структурами, навчальними закладами недержавної форми власності та окремими фізичними особами.

Ініціаторами відкриття УТВ у багатьох містах стали заклади вищої освіти. Так, наприклад, у в місті Чернівці – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, у Дніпрі – Університет імені Альфреда Нобеля, у Львові – Львівський державний університет фізичної культури, у Кременчуці – Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету економіки і права, у Чернігові – Чернігівський національний технологічний університет.

В Україні також набула поширення практика ініціювання відкриття і забезпечення функціонування «Університетів третього віку» національними громадськими організаціями. Прикладом діяльності такого типу університету може слугувати «Університет третього віку» в Києві, відкритий за сприяння громадського руху «Кияни передусім!» та Віктора Пилипишина та університети для людей літнього віку в містах Львів, Стрий та Івано-Франківськ, що відкриті недержавною громадською організацією християнсько-соціального спрямування «Справа Кольпінга» України.

Протягом останнього десятиріччя спостерігалася позитивна тенденція відкриття і забезпечення функціонування «Університетів третього віку» рухами або благодійними фондами в партнерстві з іноземними спонсорами. Прикладом діяльності такого навчального закладу може слугувати «Школа для тих, кому за ... 70», яка відкрита у м. Харкові, відкрита на засадах співпраці національних та

іноземних недержавних організацій. Її засновниками і організаторами діяльності є німецький фонд «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» та Всеукраїнський благодійний фонд «Турбота про літніх в Україні».

Спостерігалися поодинокі випадки відкриття освітніх проєктів і програм для людей літнього віку фінансовими структурами. Прикладом відкриття такого навчального закладу може слугувати перший фінансовий Пенсійний клуб експеримент соціальної стратегії банку «Надра». У цьому клубі представники старшого покоління могли отримувати безкоштовні консультації з питань фінансів і заощаджень, а також приємно проводити час у колі своїх ровесників, опановувати комп'ютерну грамотність, заводити нові знайомства, обговорювати останні новини і навіть займатися творчістю. Як значний позитивний чинник констатуємо факт відкриття освітньої програми для людей літнього віку окремими фізичними особами. Прикладом відкриття і функціонування освітньої програми для людей третього віку може слугувати соціальний проєкт «Комп'ютерна академія для пенсіонерів», який створив військовий лікар на пенсії – Сергій Георгійович Авдевін. На сторінках його сайту можна знайти відповіді на багато питань про роботу з комп'ютером та інтернетом.

Узагальнюючи наявний досвід діяльності УТВ в Україні, вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що в сучасних умовах в Україні їх діяльність трактується і організовується у контексті надання соціально-педагогічної послуги, що у значній мірі вплинуло і продовжує впливати на особливості їх відкриття і функціонування.

Основним фактором для внесення змін і переосмислення провідних засад діяльності університетів третього віку в Україні в сучасних умовах стала реформа з децентралізації влади, яка передбачає внесення змін в адміністративно-територіальний устрій країни і визначення нової територіальної основи організації влади – об'єднаної територіальної громади. У результаті реформи розв'язання значної частини соціальних питань, у тому числі і діяльність УТВ як однієї з форм соціальної роботи з людьми літнього віку, покладено на територіальні громади. При цьому провідні завдання цієї роботи полягають не тільки у створенні гідних умов для їхньої життєдіяльності, але й оптимальних умов для їхньої самореалізації. Іншим важливим чинником необхідності переосмислення діяльності УТВ як важливої форми роботи з людьми літнього віку є військові дії на території України, що призвело до вимушеного переселення значної частини населення, у тому числі і людей літнього віку. Важливим чинником переосмислення провідних засад діяльності університетів третього віку в Україні в сучасних умовах стала обмеженість, а, точніше – відсутність ресурсів для забезпечення їх функціонування, недостатність фахівців соціальної роботи і фахівців геронтоосвіти. Так, згідно з даними довоєнних демографічних прогнозів, в Україні вже до середини цього сторіччя очікувалося збільшення чисельності громадян старше 60 років до 38,1 %, зокрема, згідно з цими прогнозами, зростання частки людей, які б мали досягнути віку 80 років і старших, передбачалося в 3,5 рази [9].

На основі аналізу особливостей діяльності УТВ та ситуації, що склалася в сучасних умовах в Україні, вважаємо за доцільне виокремити такі можливі підходи щодо упровадження концепції опори на сильні сторони клієнтів, які, на нашу думку, здатні підтримати певною мірою, відновити діяльність УТВ: добровільне

об'єднання людей літнього віку за місцем проживання для реалізації освітньої, творчої, дозвіллевої й оздоровчої діяльності відповідно до їхніх запитів і побажань; самоорганізація, самофінансування, взаємодопомога в організації і здійсненні різновекторної діяльності УТВ; акцент на оволодінні життєво важливими навичками, необхідними для виживання в складних умовах військового часу; упровадження різноманітних практик психологічного консультування, соціально-педагогічної допомоги і соціально-педагогічної підтримки; наявність організаційної і фінансової допомоги в самоорганізації; упровадження з боку соціальних установ, об'єднаних територіальних громад, соціальних працівників і волонтерів практики фасилітації для стимулювання створення і підтримки діяльності УТВ; широке залучення людей літнього віку із числа вимушено переміщених людей літнього віку до участі в роботі УТВ (організація для них зустрічей, екскурсій, ознайомлювальних прогулянок, допомога і сприяння в облаштуванні житла і побутових запитів та потреб).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. В Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття рух «Університети третього віку», спрямований на роботу з людьми літнього віку, набув поширення і визнання. В Україні відкрито і успішно функціонують понад 300 університетів.

З'ясовано, що особливість українського підходу до відкриття і функціонування освітніх закладів для людей третього віку полягає в тому, що їх діяльність базується на концепції надання соціально-педагогічної послуги, тісного взаємозв'язку університетів третього віку з територіальними центрами соціального обслуговування населення, вищими навчальними закладами (університетами, інститутами, коледжами); відсутністю стандартів освіти; суб'єктною позицією слухачів в організації освітнього процесу, забезпеченні ресурсами, участі у виборі змісту і форм навчання.

Особливості, що мають місце у практиці діяльності університетів третього віку, зумовлені різними підходами до їх відкриття, фінансування, розробки освітніх програм, організації навчального процесу, забезпечення ресурсами і викладачами.

У сучасних умовах діяльність університетів третього віку в Україні потребує реформування, що зумовлено: (1) внесенням змін в адміністративно-територіальний устрій країни і визначенням об'єднаної територіальної громади новою територіальною основою розв'язання значної частини соціальних питань, у тому числі й соціальної роботи з людьми літнього віку; (2) розширенням трактування завдань соціальної роботи з людьми літнього віку в контексті створення гідних умов для їх життєдіяльності, та забезпечення оптимальних умов для їх самореалізації; (3) відсутністю ресурсів і кадрів для організації діяльності УТВ; відсутністю спеціально підготовлених менеджерів, викладачів із геронтоосвіти; відсутністю навчально-методичного, ресурсного і фінансового забезпечення; збільшенням числа людей літнього віку, які потребують підтримки і сприяння в їх самореалізації за місцем їх проживання чи тимчасового перебування, що пов'язано з необхідністю тимчасового чи постійного переміщення у зв'язку з війною в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букач М. М. Освітній центр «Університет третього віку» Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського (досвід створення і функціонування). *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2013. № 1, С. 205–210.
2. Мадридський міжнародний план дій щодо старіння / [Фонд Народонаселення ООН (ФН ООН)] ; UNFPA. Мадрид, 2002. 108 с.
3. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку : наказ М-ва соціальної політики України від 25 серп. 2011 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text> (дата звернення: 14.04.2022).
4. Методичні рекомендації щодо організації соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : наказ М-ва соц. політики України від 25 серп. 2011 р. №326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text> (дата звернення: 05.04.2022).
5. Polishchuk V., Pryshlyak O. The activity of the third age universities in France and Great Britain: comparative analysis. *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4, №1. P. 146–155.
6. Семигіна Т. В. Розвиток власних теорій соціальної роботи: глобальні тенденції. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 90–194.
7. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : монографія / за наук. ред. В. А. Поліщук. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 382 с.
8. Хільчук Н. «Університет третього віку» запрошує. *Офіційний сайт Ковельської міської ради*. URL: <http://www.kovelrada.gov.ua/news-1655.html> (дата звернення: 02.03.2022).
9. Чайковська В. В. Старіюче суспільство України: запити та рішення. *Проблеми старення и долголетия*. 2011. Т. 20, № 2. С. 246–251.
10. Henry E. Family Cohesion and Perceived Stress as Predictors-of Quality of Life in Maternal Caregivers of Children with Autism Spectrum Disorder : Dissertation for the Degree of Doctor of Psychology / Philadelphia College of Osteopathic Medicine. 2019. URL: https://digitalcommons.pcom.edu/psychology_dissertations/501/(дата звернення: 02.03.2022).
11. Saleebey D. The strengths approach to practice. *The strengths perspective in social work practice*. 4th ed. Boston : Allyn & Bacon, 2006. P. 77–92.
12. Formosa M. Universities of the Third Age : A Rationale for Transformative Education in Later Life. *Journal of Transformative Education*. 2011. URL: <http://jtd.sagepub.com/content/8/3/197>(дата звернення: 02.03.2022).
13. Formosa M. Education and older adults at the University of the Third Age. *Educational Gerontology*. 2012. № 38(1). P. 1–13.

REFERENCES

1. Bukach, M. M. (2013). Osvitniy tsentr «Universytet tretoho viku» Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu im. V.O. Sukhomlynskoho (dosvid stvorennia i funktsionuvannia). *Problemy sotsialnoi roboty: filosofii, psykhologii, sotsiologii*, 1, 205–210 [in Ukrainian].
2. Fond Narodonaseleennia OON (FN OON), & UNFPA (2002). *Madrydskiy mizhnarodnyi plan dii shchodo starinnia*. Madryd [in Ukrainian].
3. Pro vprovadzhennia sotsialno-pedahohichnoi posluhy «Universytet tretoho viku» № 326. (2011). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text> [in Ukrainian].
4. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii sotsialno-pedahohichnoi posluhy «Universytet tretoho viku» u terytorialnomu tsentri sotsialnoho obsluhovuvannia (nadannia sotsialnykh posluh). №326. (2011). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text> [in Ukrainian].
5. Polishchuk, V., & Pryshlyak, O. (2017). The activity of the third age universities in France and Great Britain: comparative analysis. *Social Work and Education*, 4 (1), 146–155.
6. Semyhina, T. V. (2018). *Rozvytok vlasnykh teorii sotsialnoi roboty: hlobalni tendentsii. Rozvyvalnyi potentsial suchasnoi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii*. Kyiv: KNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].

-
7. Slozanska, H. I. (2018). *Sotsialna robota v terytorialnii hromadi: teorii, modeli ta metody*. Ternopil: Osadtsa Yu.V. [in Ukrainian].
 8. Khilchuk, N. (2022). «Universytet tretoho viku» запрошує. Retrieved from <http://www.kovelrada.gov.ua/news-1655.html> [in Ukrainian].
 9. Chaikovska, V. V. (2011). Stariuche suspilstvo Ukrainy: zapyty ta rishennia. *Problemy starenia y dolholetyia*, 20 (2), 246–251 [in Ukrainian].
 10. Henry, E. (2019). *Family Cohesion and Perceived Stress as Predictors-of Quality of Life in Maternal Caregivers of Children with Autism Spectrum Disorder*. (Doctor's thesis). Philadelphia College of Osteopathic Medicine. Retrieved from https://digitalcommons.pcom.edu/psychology_dissertations/501/ [in English].
 11. Saleebey, D. (2006). The strengths approach to practice. *The strengths perspective in social work practice* (4th ed.). (pp. 77–92.). Boston, MA: Allyn & Bacon [in English].
 12. Formosa, M. (2011). Universities of the Third Age : A Rationale for Transformative Education in Later Life. *Journal of Transformative Education*. Retrieved from <http://jtd.sagepub.com/content/8/3/197> [in English].
 13. Formosa, M. (2012). Education and older adults at the University of the Third Age. *Educational Gerontology*, 38(1), 1–13 [in English].